

دانشگاه شهید باهنر کرمان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

بخش علوم اجتماعی

((برای دریافت درجه تحصیلی کارشناسی ارشد جامعه شناسی))

((توصیف و تبیین عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان))

دانشگاه شهید باهنر کرمان

مجری طرح : فرهاد طهماسبی نادری

استاد راهنما :

دکتر محمود نفوری

استاد مشاور :

906 !

سرکار خانم فاطمه گرامی

اسفند ماه ۱۳۷۶

این پایان نامه

به عنوان یکی از شرایط احراز درجه کارشناسی ارشد

به

بخش علوم اجتماعی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

امضاء

امضاء
امضاء

امضاء

امضاء
کرمان
اداره تحصیلات

دانشجو: فرهاد طهماسبی نادری

استاد راهنما: جناب آقای دکتر محمود غفوری

استاد مشاور: سرکار خانم فاطمه گرامی

داور ۱: جناب آقای دکتر موسی پور

داور ۲: جناب آقای دکتر عبدالحمید کرباسی

داور ۳: جناب آقای دکتر محمدحسن مقدس جعفری

حق چاپ محفوظ و مخصوص به مؤلف است.

تقدیم به پدر، مادر و همسرم که از خود گذشتند
تا من به مرحله ای برسم که بتوانم این پژوهش را
انجام دهم. باشد که پژوهش حاضر چراغ راه
پژوهشگران آتی باشد.

تشکر و قدردانی

برای به ثمر رسیدن پژوهش حاضر از راهنماییهای ارزنده استاد راهنمای ارجمندم جناب آقای دکتر محمود غفوری و استاد مشاور سرکار خانم فاطمه گرامی و همچنین هدایتهای استاد محترم جناب آقای دکتر عبدالحمید کرباسی و دیگر اعضای محترم هیئت علمی بخش علوم اجتماعی بهره های فراوان برده ام. سپاس و تقدیر نثارشان باد که درخت علم و معرفت را بارور می نمایند.

هم چنین از زحمات بی شائبه کارشناس محترم دبیری علوم اجتماعی جناب آقای حسین مولایی که با دقت فراوان پرسشنامه های طرح را توزیع، تکمیل و جمع آوری نموده است تقدیر بعمل می آورم.

استخراج رایانه ای پژوهش توسط کارشناس ارشد محترم علوم اجتماعی گرایش پژوهشگری جناب آقای مجید حکاک زاده انجام گرفت ایشان نیز شایسته سپاس و تقدیرند. حمایت مالی استانداری محترم کرمان به خصوص معاون محترم سیاسی امنیتی و مدیر کل دفتر سیاسی و انتظامی آن عامل مهم و ارزشمندی در اجرای پژوهش حاضر بوده است.

تقدیر و تشکر خود را از آقایان کریمی معاون محترم سیاسی و امنیتی و دعاگوئی مدیرکل محترم دفتر سیاسی و انتظامی استانداری کرمان و در نهایت استاندار محبوب کرمان جناب آقای محمودی ابراز می دارم. از کارکنان شرکت خرم تاف که زحمت تایپ تکثیر و صحافی طرح را تقبل نموده اند نیز تشکر می گردد.

امید است که همگی آنان از پاداش و اجر اخروی و الهی بهره مند گردند و زحمات آنان در شعله ور نمودن اخگر علم و آگاهی مورد قبول حق افتد.

فرهاد طهماسبی

مجری طرح

خلاصه پژوهش

تحقیقی که هم اکنون تحت عنوان توصیف و تبیین عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان در سال ۱۳۷۶ فراروی شماسنت با تلاش و کوشش مستمر در مدت دوازده ماه به اتمام رسیده و شامل شش فصل به شرح زیر است.

فصل اول شامل بخش اول: کلیات، پیشگفتار، موضوع پژوهش، نقش مشارکت در جامعه سیاسی، شرایط و موانع مشارکت سیاسی، مشارکت سیاسی و قانون اساسی جمهوری اسلامی و دانشجویان و مشارکت سیاسی می باشد.

در بخش دوم فصل اول به بررسی مبانی پژوهش پرداخته شده و با بیان مسئله، اهمیت پژوهش و اهداف پژوهش به بحث و بررسی در خصوص موضوع تحقیق همت گماشته شده است.

در فصل دوم چارچوب نظری پژوهش به نگارش در آمده است.

در این فصل ضمن مروری بر نظریه های توسعه سیاسی و مشارکت به مرور مشارکت سیاسی دانشجویان در جهان ایران و کرمان توجه شده و سپس با بررسی وضعیت تشکلهای سیاسی موجود در دانشگاه شهید باهنر کرمان و نقد و بررسی پیشینه تحقیق به تبیین چارچوب نظری پیشنهادی برای غنای تئوریک پژوهش پرداخته شده است. در این فصل متغیرهای وابسته و مستقل و فرضیه های پژوهش نیز طرح شده اند.

متغیر وابسته این تحقیق مشارکت سیاسی دانشجویان در تشکلهای سازمان یافته موجود دانشجویی در دانشگاه شهید باهنر کرمان در سال ۱۳۷۶ است.

متغیرهای مستقل تحقیق شامل ارزشهای فعال گرایی، خرد گرایی و آزادی گرایی، میل به مشارکت عمومی، میزان افسردگی و میل به انزوا، میزان فرصت عمل سیاسی از سوی مدیریت جامعه، عدم کفایت تشکلهای موجود دانشگاهی برای مشارکت

سیاسی دانشجویان و حجم کم اطلاعات سیاسی منتشره در جامعه از سوی مدیریت جامعه می باشد متغیرهای جنسیت، شغل و درآمد دانشجو، شغل و درآمد پدر دانشجو و نقش گروههای فشار به عنوان متغیرهای کنترل کننده، واسطه و مداخله گر طرح گردیده اند.

در فصل سوم مبانی روشی تحقیق مورد بررسی و بیان قرار گرفته است.

جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان است که در دو گروه تجربی و گواه به صورت جمعیت نمونه انتخاب شده اند. برای انتخاب نمونه در گروه تجربی و حجم آن با همکاری مسئولان شوراهای مرکزی هر تشکل افراد عضو تشکلهای فهرست شده سپس با عنایت به فرمول تعیین حجم نمونه ابتدا حجم نمونه مورد نظر در مجموع و سهم هر تشکل مشخص و سپس با نمونه گیری به روش تصادفی سیستماتیک نسبت به انتخاب نمونه های مورد نظر در گروه تجربی اقدام شده است.

در گروه گواه نیز از روش نمونه گیری طبقه بندی متناسب و چند مرحله ای برای تعیین نمونه استفاده شده است به این معنی که ابتدا تعداد دانشجویان هر دانشکده مشخص شده سپس سهم هر دانشکده در کل جامعه آماری معین و بر اساس آن سهم هر دانشکده در نمونه مورد نظر بدست آورده شده است.

برای انتخاب نمونه از هر دانشکده نیز با استفاده از روش خوشه ای ابتدا بخشهای هر دانشکده فهرست شده سپس بطور تصادفی یک یا دو بخش از هر دانشکده انتخاب و بعد از آن با تهیه فهرست نام دانشجویان بخش انتخاب شده و استفاده از روش تصادفی سیستماتیک نمونه های مورد نیاز در گروه تجربی انتخاب شده اند، برای تعیین حجم نمونه نیز از فرمولهای تعیین حجم نمونه استفاده گردیده است.

روش این تحقیق حال یا کنونی و طرح تحقیق به روش ^{می باشد} انبوه^ی با استفاده از تحلیل آماری فراوانی، درصد فراوانی و آزمونهای کای اسکور، گاما و لامبدا با بکار گیری

برنامه رایانه ای SPSS به تحلیل نتایج داده ها پرداخته شده و وسیله و ابزار سنجش نیز پرسشنامه حاوی ۲۹ سؤال با سوالات باز و بسته بوده است.

در این فصل به تعاریف مفاهیم و شاخصها و روش تعیین اعتبار و روایی وسیله اندازه گیری توجه شده است.

در فصل چهارم به توصیف و تبیین یافته ها پرداخته شده است.

در فصل پنجم فرضیه های تحقیق به بوته آزمون و بحث و بررسی گذاشته شده اند از هفت فرضیه تحقیق شش فرضیه تأیید و یک فرضیه رد شده است.

رابطه معنادار بین ارزشهای فردی، میل به مشارکت عمومی، میزان افسردگی، عدم کفایت تشکلهای دانشجویی، فرصت عمل سیاسی از سوی مدیران جامعه برای دانشجویان و اطلاعات سیاسی منتشره در سطح جامعه با مشارکت سیاسی دانشجویان مورد تأیید قرار گرفت و رابطه معناداری بین آموزش منظم سیاسی و مشارکت سیاسی دانشجویان مشاهده نگردید. متغیرهای مداخله گر، واسطه و کنترل کننده شغل و درآمد دانشجوی، شغل پدر دانشجو و جنسیت دانشجو در مشارکت سیاسی دانشجویان بی تاثیر شناخته شدند و متغیرهای گروه فشار و میزان درآمد پدران دانشجویان به عنوان متغیرهای تاثیر گذار در روند مشارکت سیاسی دانشجویان مورد ارزیابی قرار گرفتند. در این فصل ^{پیشنهادهای} پیشنهادات و محدودیتهای انجام تحقیق ذکر شده است.

در فصل ششم که تحت نام ضمایم آورده شده پرسشنامه و فهرست

منابع قابل مطالعه است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول : کلیات
۲	۱-۱- پیشگفتار
۲	۱-۱-۱- موضوع پژوهش
۲	۱-۱-۲- نقش مشارکت در جامعه سیاسی
۱۴	۱-۱-۳- مشارکت سیاسی و شرایط و موانع مشارکت سیاسی
۱۸	۱-۱-۴- مشارکت سیاسی و قانون اساسی جمهوری اسلامی
۲۰	۱-۱-۵- دانشجویان و مشارکت سیاسی
۲۵	۲-۱- مبانی پژوهش
۲۵	۱-۲-۱- بیان مسئله
۲۷	۱-۲-۲- اهمیت پژوهش
۲۸	۱-۲-۳- اهداف پژوهش
۲۹	۱-۲-۴- یادداشتهای و منابع فصل اول
	فصل دوم : چارچوب نظری پژوهش
۳۲	۱-۲-۱- مروری بر نظریه های توسعه سیاسی و مشارکت
۴۲	۲-۲-۱- مروری بر مشارکت سیاسی دانشجویان در جهان
۴۸	۲-۲-۲- مروری بر مشارکت سیاسی دانشجویان در ایران
۵۴	۲-۲-۳- مروری بر مشارکت سیاسی دانشجویان در کرمان
۵۷	۲-۲-۴- وضعیت تشکلهای سیاسی موجود در دانشگاه شهید باهنر کرمان
۵۸	۲-۲-۵- نقد و بررسی پیشینه تحقیق
۶۲	۲-۲-۶- چارچوب نظری پژوهش
۶۳	۲-۲-۸- متغیرهای وابسته و مستقل پژوهش

۶۴	۹-۲- فرضیه های پژوهش
۶۷	۱-۲- یادداشتها و منابع فصل دوم
	فصل سوم : مبانی روشی پژوهش
۷۲	۱-۳- تعریف جامعه آماری
۷۲	۲-۳- نمونه آماری و روش نمونه گیری
۷۳	۳-۳- حجم نمونه و روش تعیین آن
۷۴	۴-۳- ابزارهای اندازه گیری داده ها و تکنیکهای تحلیل آن
۷۴	۵-۳- تعریف مفاهیم و شاخصها
۷۷	۶-۳- تعیین اعتبار و روایی ابزار اندازه گیری
	فصل چهارم : یافته های پژوهش
۸۰	۱-۴- جداول فراوانی پژوهش
۸۵	۲-۴- توصیف یافته ها
۹۱-۱۱۵	۳-۴- تبیین یافته ها
	فصل پنجم : بحث و تفسیر نتایج پژوهش
۱۱۷	۱-۵- آزمون فرضیه ها
۱۲۰	۲-۵- بیان نتایج
۱۲۱	۳-۵- پیشنهادات پژوهش
۱۲۳	۴-۵- محدودیتهای تحقیق
	فصل ششم : ضمائم
۱۲۷	۱-۶- فهرست منابع
۱۳۴	۲-۶- پرسشنامه

فصل اول

کلیات

۱-۱ پیشگفتار

۱-۱-۱- موضوع پژوهش

موضوع پژوهش حاضر توصیف و تبیین عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان در دانشگاه شهید باهنر کرمان می باشد.

این پژوهش از نوع پژوهشهای کاربردی است که با استفاده از روش پیمایشی به انجام رسیده است.

بی شک دانشجویان یکی از قشرهای اجتماعی هستند که به اقتضای عوامل مختلفی در التهاب و هیجان فعالیت سیاسی، انگیزه و استعداد فراوانی برای مشارکت در امور سیاسی جامعه دارند. بدست آوردن شناخت و آگاهی از انگیزه ها، استعدادها و چگونگی مشارکت دانشجویان در امور سیاسی جامعه مهمترین بخش تلاش و کوشش محقق را در پژوهش حاضر شکل می دهد و بدان جلوه می بخشد.

سعی محقق بر آن است که با استفاده از دیدگاهها، نظریه ها و روشهای جامعه شناختی ابتدا به توصیف چگونگی مشارکت سیاسی دانشجویان بپردازد سپس تا حد امکان عوامل اجتماعی موثر بر این رفتار جمعی را تبیین نماید و تحلیلی علمی منطبق بر واقعیتهای موجود از این بخش از زندگی دانشجویان ارائه دهد.

۱-۱-۲- نقش مشارکت در جامعه سیاسی (جامعه و مشارکت سیاسی)

از دیدگاه نظری اجتماع از تعادل دو عنصر اساسی فرد ((indivudul)) و جامعه ((Society)) شکل گرفته است. ترکیب این دو عنصر در صور و وجوه مختلفی نمایان می شود.

در تحلیل این ترکیب اینچنین می توان گفت که ((به لحاظ نظری می توان سه وضعیت متمایز را از هم تمیز داد. یکی وضعیت ناهنجاری محض است که در آن فرد مستقل و مجزا از جمع به صورت ماشینی نیاز مطرح است. در این وضعیت فرد هرگز

نمی تواند نیازهای سیری ناپذیر خود را جواب دهد و به همین دلیل دچار آنومی محض می شود. دیگری وضعیت دگرمختاری (هیترونومی) است که فرد به عنوان یک مخمور فرهنگی آلت دست نیروهای اجتماعی و صاحبان قدرت است و بالاخره وضعیت خودمختاری (آتانومی) است که در آن فرد با کسب شخصیت منفک و منسجم در خلال فرایند جامعه پذیری حائز اخلاق مسئولیت می شود و در جهت منافع فردی و جمعی به صورت خلاق، نقاد و سازنده حرکت می نماید.))^(۱)

اما تحقق وضعیت سوم و در واقع مشارکت واقعی فرد در تعیین آرایش، ترکیب، جهت و سمت و سوی جامعه و مالاً تحقق خودمختاری فردی و افزایش آزادی و استقلال نسبی فرد منوط و مشروط به سه فرایند جامعه پذیری (فرایند درونی کردن)، فرایند نهادینه سازی (روند کاهش اختلالات اجتماعی) و فرایند تکوین جامعه مدنی (فرایند روابط انجمنی) است.^(۲)

این فرایندها کم و بیش یکدیگر را مشروط می نمایند، بطئی و تدریجی هستند و لازم است ارتباط هر سه فرایند توسط نخبگان جامعه ضمن آنکه برنامه بلند مدت جداگانه برای آنها دارند مد نظر قرار گیرد.^(۳)

در هر حال یکی از شرایط لازم برای استقلال و آزادی فردی رشد شخصیت اکثریت افراد جامعه است که می تواند طی فرایند جامعه پذیری حاصل شود. هر قدر ابعاد شخصیت اکثریت رشد یافته تر باشد به همان نسبت افراد از آزادی خود در جامعه به طور موثرتر و سازنده تری استفاده خواهند کرد. رشد شخصیت نشانه تشکیل تمایلات کنشی مرکب و پیچیده ای است که فرد را قادر می سازند تا نقشهای اجتماعی را به صورت مستقل و در عین حال مسئولانه ایفا نماید.

تمایل به کنش روشمند و میل به مسئولیت شخصی یا اخلاق مسئولیت از عالی ترین تمایلات نظام شخصیت پیشرفته هستند. تمایل به احساس مسئولیت شخصی به شخص

این امکان را می دهد که هم زمان فعال باشد، برای کسب موفقیت کوشش نماید، محیط درونی و بیرونی خود را کنترل کند، خود تنظیم باشد، خردورز باشد و در عین حال نسبت به اجتماع جامعه ای احساس تعلق عاطفی داشته باشد.^(۴) به این ترتیب مشاهده میشود که مشارکت در جامعه سیاسی متاثر از لوازم و ملزوماتی است که بدون در نظر گرفتن آن امکان واقعی مشارکت برای آحاد جامعه فراهم نمی شود. یکی از مهمترین لوازم این امر را می توان از تعریف امر سیاسی استنباط کرد.

((سیاست))

در علوم سیاسی بعضی تعریف امر سیاسی را محدود به حکومت و دولت نموده اند و برخی آن را شامل روابط قدرت و تضاد دانسته اند. عده ای نیز برای این مفهوم تعریف هنجاری قائل می شوند و بالاخره بعضی سیاست را با پشتوانه اجباری آن می شناسند. ((به لحاظ تحلیلی سیاست در ناب ترین شکل اثباتی خود قابل تحویل به پنج عنصر اصلی و در عین حال مرتبط به هم است، شامل: زور، علقه امنیتی، کنش عاطفی، کنشگران و رابطه اجباری))^(۵) در واقع سیاست در شکل اثباتی خود روابط اجباری مبتنی بر علقه امنیتی مابین دوست و دشمن با پشتوانه زور است. این دوستی و دشمنی معمولاً به صورت دو نوع تضاد اجتماعی به صورت داخلی و خارجی تجلی می کند. نوع اول تضادهای توزیعی در وضعیت کمیابی است. نوع دوم تضادهای ارزشی است. به هر ترتیب قدرت اجتماعی با استفاده از چهار عنصر زور، تسلط، جذب و اقتدار به منظور تامین امنیت جانی، مالی، فکری و جمعی شکل می گیرد. در صورتی که نظم اجتماعی در یک جامعه بیشتر رنگ و بوی سیاسی به خود بگیرد ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن ضعیف می شوند. با به وجود آمدن ضعف در اجتماع عام و وفاق اجتماعی عام به همان نسبت نیز روابط بین کنشگران در تمام سطوح براساس

سوگیری عاطفی و خاص‌گرا به صورت دوست و دشمن تعریف می‌شود و به همان نسبت میزان اعتماد اجتماعی متقابل تعمیم یافته، تضعیف شده و علقه امنیتی آنها برجسته می‌شود. در چنین نظمی افراد و گروهها احساس امنیت مالی، جانی، فکری و جمعی نمی‌کنند. و انسانها جهت پاسخگویی به نیازهای خود اجباراً به صورت حیوانات سیاسی با یکدیگر رابطه برقرار می‌نمایند. رابطه‌ای که ارباب و نوکری است و ملاک حق نیز در آن زور است.^(۱) به هر حال در جامعه‌ای پویا، خلاق و مبتنی بر اصول عقلی و قانونی مشارکت در کلیه امور از سوی آحاد جامعه شرط اصلی و لازم و اگر چه نه شرط کافی برای گردش سهل‌تر و آسان‌تر امور زندگی انسانهای مستقر در آن جامعه می‌باشد.

اگر از لحاظ تاریخی نظری به مسئله مشارکت سیاسی بیاندازیم مشاهده خواهیم کرد که اگرچه از نیمه دوم قرن بیستم به بعد مورد بحث جدی و اساسی قرار گرفته است اما پیشینه‌ای دیرینه دارد و به مفهوم عام آن قدمتی به اندازه تاریخ بشریت دارد.